

borít fenyegető árnyékot, máskor a hétzenés kvarcóra hangja, a Beatles, a Dolly Roll vagy Yoko Ono szolgáltatja a soundtrackjüket –, mégis minden ismerős szál úgy komponálódik össze, hogy az olykor késleltetésnek tűnő kitérők egyrészt szinte egyenrangúvá válnak a történet fősodrával, másrészt az olvasó azon kapja magát, hogy reménykedni kezd, mint gyerekkorában, mikor ikszedyszer olvasta újra a Winnettout. Mert hiába tudja, mi következik, titkon él benne a remény, hogy a sors vagy az írói szándék igazságot szolgáltat, s Winnettou legalább egyszer nem hal meg mégsem.

Winnettou persze meghal, a magyar válogatott újra elbukik. Majd Mezey második kapitányága idején is. De harmincöt év után végre íródott egy könyv, ami nem a bukást tekinti

magyarázhatatlannak. Ha úgy tetszik, tisztelgés ez a könyv minden olyan erőfeszítés előtt, amely kísérletet tesz arra, hogy a körülmények ellenében sikerre vigyen egy közösség által fontosnak tartott vállalkozást.

A magyar futbalszurkoló pedig – akit hibernált állapotából e sorok írójából is felébresztett Benedek Szabolcs könyve – már azért is hálás lenne, ha Esterházy Márton tévedne, mikor arról beszél, nem valószínű, hogy ő még látni fogja a magyar válogatott következő, világbajnokságon lőtt gólját.

(Benedek Szabolcs: Ballada egy csapatról – A '86-os válogatott története, Szenzár Kiadó, 2020)

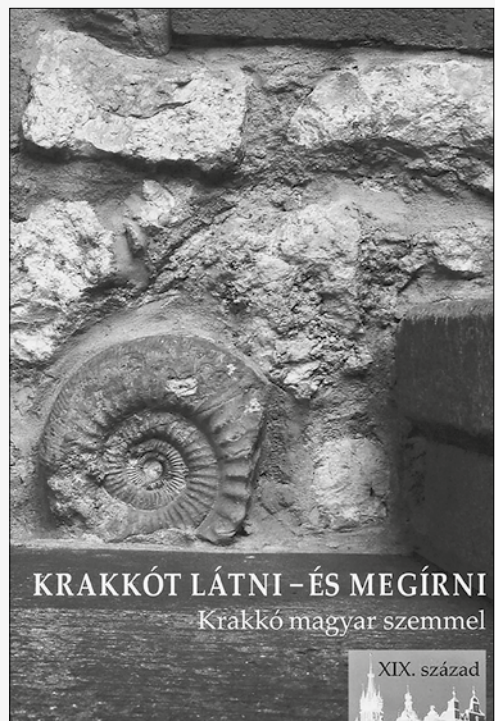
Cséby Géza

„Egyszerű emlék ez, de mégis magasztos”

– Magyar utazók a XIX. századi Krakkóban és a wieliczki sóbányában –

Petneki Áronnak a lengyel művelődéstörténet kiváló ismerőjének, a magyar-lengyel – főleg kulturális – kapcsolatok magyarországi szakértőjének újabb kötetét vehette kezébe a két nemzet kötelékei iránt érdeklődő olvasó. A történészt, társadalomkutatót, a festőt, irodalmárt, a polonistát, a lengyelbarátot különösen érdekelheti az igényesen, célratörően összeállított munka.

Petnekit elsősorban a galíciai, főleg krakkói és wieliczki dokumentumok, események érdeklik. Keresi a magyar vonatkozásokat és szorgos kutatásai eredményesek. Nemcsak Báthory István lengyel királysága idején éltek, jártak magyarok Krakkóban (akkor a legtöbben), de a várost utána is sok magyar kereste fel. Diákok, kereskedők, politikusok, katonák, írók és bizony, az akkori értelemben vett turisták. Ezek az emberek hosszabb-rövidebb ideig tartózkodtak az egykori lengyel fővárosban, de visszaemlékezéseik, naplói, útijegyzeteik – melyeknek nagy részét az akkori magyar sajtó olvasói is megismerhettek – izgalmas képet adnak Galícia és benne Krakkó állapotáról. Ahogy eddigi köteteiben is (csak kettőt

kiemelve példaként a *Magyarok nyomában külföldön* sorozatban megjelent Krakkó kötetét (Enciklopédiai, Budapest, 2001) és a neves lengyel festő *Jan Matejko és a magyarok* (Rézbong Kiadó, 2018) című igényes kül- és belbecsrel rendelkező könyvet), Petneki magyar nyomokat keresve vázolja fel a két nép sok-évszázados kapcsolatát. A szerző mindent tud, ami a magyar történelemmel kapcsolatos krakkói esemény. Lenyűgöző, adatolt történetek, események bomlanak ki könyvei olvasásakor.

Legutóbbi kötete *Krakkót látni – és megírni* címet viselő munka a XIX. században Krakkóba és Galíciába látogató különféle rendű, rangú, vallású magyarok írásait dolgozza fel. Ahogy a bevezetőben olvashatjuk: „Bárá, huszártiszt, fizikatanár, fogoly honvéd, teológus, kőműveslegény, állatorvostanhallgató, a rabbiképző tanára, katolikus káplán, művészettörténész, ügyvéd – sorolhatnánk a különféle foglalkozásokat. Egy közös bennük: XIX. századi magyarok, és valamennyien Krakkóba igyekeznek. Céljuk: Krakkót látni – és megírni.”

A személyes visszaemlékezések sajátja a szubjektív látásmód s a látottak papírra vetése is. Hasonló véleményekkel is találkozhatunk, amelyek az akkori körülményeket írják le, de ellentétes megállapításokra is akadhatunk. Ennek egyik alapvető oka, hogy az első írás 1805-ből, míg az utolsó 1898-ból származik. Az évszázadra nem csak az elmaradottság, elhanyagoltság, nyomor volt jellemző, hanem az évek múlásával egyre erőteljesebben jelentkezett a tenni akarás és tetterő. Lengyelország ekkor már nem létezett Európa térképén. Az egykor erős országot, a Két Nemzet Köztársaságát, 1772-ben osztották fel először Oroszország, Poroszország, Ausztria, majd 1793-ban Oroszország, Poroszország végül 1795-ben ismét Oroszország, Poroszország és Ausztria. Lengyelország csak a I. világháborút követően kapta vissza függetlenségét. Krakkó ebben az országra nézve tragikus állapotban különleges helyzetben volt, ami nem jelentette azt, hogy szabadsága, önállósága megmaradt. Tulajdonképpen feje fölött döntöttek sorsáról. Lengyelország harmadik felosztása után osztrák uralom alá került, majd a Varsói Hercegséghez tartozott, azután – legalább is látszatra – szabad városállam lett, mígnem egy újabb sikertelen lengyel felkelés után végleg

a Habsburg Birodalomhoz csatolták, s ott is maradt 1918-ig – írja Szalai Attila. A három részre szakadt ország porosz és orosz területein jóval nagyobb rigor uralkodott, mint az Osztrák Birodalomhoz csatolt Galíciában, ahol az egyik meghatározó gond a szegénység volt. Ezt tapasztalták a magyar utazók is, de – a számomra kissé elfogult – osztrák Martin Pollack is ezt írja le *Galícia Utazás egy eltűnt világba* című képzeletbeli utazásában, amikor Galícia 1900-as éveinek elejéről próbál képet festeni.

Petneki Áron a naplót, visszaemlékezéseket, úti-tárcákat kronologikus sorrendben közli. Ez a sikeres szerkesztés módját ad arra, hogy az évszázad alatt végbement esetleges változásokat is nyomon kísérhessük, függetlenül attól, hogy az utazó személyesen mennyire szimpatizált Krakkóval, az ott élő emberekkel. Úgy gondolom, hogy minden írásban fellelhető az együttérzés és szimpátia. Hol kisebb, hol nagyobb mértékben, nem rejtve véka alá tapasztalataikat sem, még ha azok negatív előjelűek lennének is.

Bredeczky Sámuel evangélikus lelkész, Petneki kötetében elsőként idézett szerző, lesújtó képet ad Krakkóról. Nagy a koldusok száma és rémséges a kinézetük. Azonban a Lodi-kertben „általában csak a szép és művelt világ gyűlik össze, melyhez én a nemességet és a városi honorációkat számítom.” (40) Bárá Vay Miklóst, mint számos látogatót a rendetlen fogadó után a wieliczikai sóbánya elbűvölte, amely tiszta és rendezett volt. Palkovics Antal kitűnő képet fest az 1839-es városról. Nemcsak emlékeit jegyzi fel, de leírja, hogy tizenkét patikája és ugyanennyi cukrászdája is van. Az 1844-ben városban járt Kováts István emlékeit idősebb korában, gyermekeinek írta meg, pedagógiai szándékkal. A múlt kódját kissé megszépült, de reá mindenképpen nagy hatást kiváltott Krakkóról megjegyzi: „Szép nagy városnak találtam, s ennél szebbet még nem láthattam. Sokkal szebb volt, mint Pest vagy Lemberg.” (89) Kecskeméthy Aurél 1858-ban, többek közt, romos épületekről, a romosodó Wawelről számol be, viszonylag hosszabb tárcájában. (112-126) Fényes Károly 1860 évi utazásának leírásánál a waweli katedrálisban elhelyezett XVII. századi németalföldi kárpitokról jegyzi meg, némi rosszindulattal: „...ma egyszerű és sokat jelentő rongyok.” (128)

A XIX. század végi magyarok már a fejlődés, újjászületés csíráit fedezik fel. Talán nem véletlen. Ekkor már túl vagyunk a lengyel nemzet önállóságáért vívott felkelésein, forradalmain, túl a Népek Tavaszán, ahol lelkileg is összeforrott a két nemzet. „A Mi szabadságunkért és a Ti szabadságotokért” jelszó alatt magyarok harcoltak lengyelföldön és lengyelek Magyarországon. A régen is megvolt empátia egyik jó példája az eperjesi Herfurth József, aki 1844-es krakkói feljegyzéseiben írta: „Széles Lengyelországból összehordott földből hazafias férfi és női kezek Kosciusko emlékére dombot halmoztak fel; rajta elátkoztam egy nemes nemzet eltemetését közömbösen néző Európának bűnét és a temetkezőket. Elátkoztam, mint rokonszervező és rokonsorsú, de szerencsésebb sorsú nemzet fia, mint magyar; hiszen a lengyelre és magyarra bízta a Gondviselés Európa megvédését a barbárságtól, hogy megállítsák a népvándorlást, a mongol csordát, az orosz és törököt. De mennyi áldozattal járt az: majd hogy el nem véreztünk.” (87) Az sem véletlen, hogy az 1887 szeptemberében Krakkóba érkező magyar vendégeket „a lengyel nők valóságos virágzáppal árasztották el.” (169-176) A kötetben közölt írások legtöbbször magyar (nem csak fővárosi) lapokban is megjelent, amely lapok azt is fontosnak tartották, hogy írást közöljenek Kraszewski lengyel író krakkói ünnepeléséről (162-164), az 1887-es galíciai országos kiállításról (177-184), vagy Adam Mickiewicz, az emigrációban meghalt nagy lengyel költő krakkói újratemetéséről (187-197), a „nemzet festője” Jan Matejko krakkói múzeumának megnyitásáról (200-201).

Valamennyi naplóíró saját benyomásait vetette papírra. Ezek eltérőek lehetnek, hisz mindenki világlátásának megfelelően konstataciókat tett benyomásait, de megállapítható, hogy a megismerés vágya hajtotta őket, és alakítói lehettek egy hagyományos magyar-lengyel barátságának. Sokszor fehér asztalnál, tósztok sokasága mellett, a Rákóczi-induló hangjaira ürtették poharaikat. Az írások döntő többségéből a lengyel nép iránti szeretet, barátság és testvériség sugárzik. Sokszor lenyűgözően pontosak azok a részletes leírások, amelyek a kocsmákról, az árakról vagy éppen a wieliczikai sóbánya méreteiről szólnak. Szinte mindegyik szerző fontosnak tartotta a nagy történelmi személyiségek, Báthory István, Kościuszko, Sobieski, sírjának felkeresését, a szomorú valóság mellett többen észrevették a szépséget, az együvé tartozás relikviáit.

Petneki Áron sok-sok naplóból, visszaemlékezésből tallózta ki azt a harmincegy írást, amelyet közöl. A bőség zavarával küzdve kellett, éles szemmel, kiválogatni a leginkább érdekes részleteket, hogy forrásértékű kötetet tudjon összeállítani. Az olvasó számára kitűnő eligazodást jelent a lábjegyzetek sokasága, amit nem az olvasás nehezítésének, de erénynek tartok, mert a lengyel történelem jobb megismerése érdekében, az esetleges félreértelmezések, elnagyolt, téves megállapítások, tévhitek helyreigazítása rendkívül fontos feladat. Az eredeti szövegben alig találunk helyesen írt lengyel személy- és településnevet, ezeket a szerző a lábjegyzetekben feloldja. Ugyancsak eligazítást adhat az olvasó számára Petneki előszava nemcsak a kutatás módjáról a szöveggézés szempontjairól tájékoztat, hanem a kötet olvasói számára egyéb fontos tényeket is közöl. A kiadvány külön erőssége a kötet elején található Krakkó XIX. századi történetének kronológiája. Ez több mint száraz kronológia, valójában a város történetét precízen leíró, jól áttekinthető időtörténetiség. Amennyiben, az egykori lengyel királyi székhely iránt érdeklődő magyar olvasó, kizárólagosan ebből az összeállításból merítkezik, a város történetének pontos és izgalmas történetét ismerheti meg.

(Krakkót látni – és megírni. Krakkó magyar szemmel XIX. század. Összegyűjtötte, sajtó alá rendezte, jegyzetekkel és előszóval ellátta Petneki Áron. Balassa Kiadó, 2019)